

Dainius Razauskas: vėj

Besižvalgant po feisbuką akį patraukė langas, pavadintas „Baltų vienybės ugnies sąšauka“. Rugsėjo 22-ąją, per rudens lygiadienį, minima Baltų vienybės diena, kurią ir Lietuvos Seimas, ir Latvijos Saeima įtraukė į atmintinų dienų sąrašus. Tą dieną 1236 m. įvyko Saulės mūšis. Kaip ir ankstesniais metais, per šįmetį paminėjimą Lietuvoje ir Latvijoje užkurta daugybė laužų. Išties labai gražus vaizdas, tačiau koks ugnimi prisišauktos senovės santykis su nūdienu? Juolab kad Baltų vienybės diena – viena iš daugiau nei penkių dešimčių atmintinų datų, įtrauktų į oficialų sąrašą.

ėjas pučia, kelkim bureę

„Jeigu kitos tautos žmogų iškart laikysime priešu, mes daužysime veidrođį, kuriame patys į save žiūrime“, – sako etnologas D.Razauskas

Skaitant šį pokalbį nereikia pamiršti, kad kalbama ne apie malkas ir liepsnas, o apie gausų sąjūdį, kurio dalyviai turi pažiūras ir charakterius. Tai ir kultūra, ir ją puoselėjantys žmonės.

– **Žvelgiu į žemėlapi: pritemdytoje Lietuvoje pažymėti ryškūs taškai, kur per rudens lygiadienį liepsnojo baltų laužai. Išsaku pirmą klausimą, bet labai prašau neatsakinėti, nes tai nuves į istorijos brūzgynus. Kuo čia dėta baltų vienybė? Pavyzdžiui, 2003-iaisiais Vilniuje atidengiant paminklą karaliui Mindaugui dalyvavo pulkelis iškilių asmenų: Švedijos ir Liuksemburgo monarchai, Lenkijos ir Estijos prezidentai, Maskvos meras, kitos garbios personas, bet nebuvo nei Latvijos prezidentės Vairo Vykės-Freibergos, nei kitų Latvijos atstovų. Numanoma priežastis – Mindaugas buvo atidavęs Kalavijuočių ordinui gabalą dabartinės Latvijos teritorijos. Bet Mindaugas ir dalį Lietuvos istorinių žemių buvo atidavęs kryžiuočiams. Tiesa, Latvijoje, Agluonoje, dabar stovi paminklas karaliui Mindaugui ir karalienei Mortai. Vis dėlto klausimą apie baltų vienybės pavyzdžius senovėje palikime kitam kartui. Kas dabar vienijasi, daugmaž aišku – žmonės susirenka prie laužų ir išsiskirsto. Jie grįžta į tikrovę, kur apstu už laužą sudėtingesnių energijos ir šilumos prietaisų, pavyzdžiui, energiją taupančių lempų. Toje tikrovėje veikia ne paprotinė teisė, o Darbo kodeksas. Koks baltų laužų santykis su tikrove, kurios jie nenušviečia, nes sudėga malkos ir reikia skirstytis – grįžti į kasdienybę?**

– Matyt, norėta paklausti ko nors labai paprasto, bet klausimas nepaprastai žiaurus. Iš tikrųjų klausiamo, kas yra tikrovė. Galiu atsakyti irgi labai žiauriai: nėra tikrovės be jos suvokėjo. Tikrovės svorio centras yra ne tai, kas suvokiama, ne suvokinys, o suvokiantysis. Kiekvieno žmogaus asmenį galima būtų suskaidyti į daugelį asmenų, skirtingų interesų subjektų. Galima įsivaizduoti dramą su daugybe personažų, kurių kiekvienas būtų atskira mūsų vidinio pasaulio esybė. Mes nesame vienaalyčiai. Yra esybė, kuri klausosi Bacho muzikos, ir esybė, kuri, derėdamasi su kitais, sako: na, tų penkiolikos centų aš jiems nė už ką nenuleisiu. Jeigu manyje įsigali esybė, kuri nuo visų nusuka ir niekam nenuleidžia, tai mano tikrovė yra turgus, o baltų laužai – kažkokie paistalai. Gal tie žmonės, kurie prie laužų renkasi, – nevykėliai, gal jiems paguodos reikia. Tegul jie prie laužų pabūna, paskui jie man daugiau uždirbs.

Galį atsirasti ir toks padaras, kuris prisigretins prie laužo tik tam, kad nemačiom ištrauktų kam nors piniginę. Jo tikrovė tokia. Vis dėlto yra tokių, kurie klausosi Bacho arba Čiurlionio ir išgyvena atitinkamą tikrovę. Jų tikrovė tokia.

– **Bet kapšą prie laužo galėjo pavogti ir senojoje Kernavėje prieš daugelį šimtų metų. Tokia buvo tikrovė. Kokią tikrovę mes norime prisišaukti, kai šiais laikais užkuriame baltų laužus? Išties mes žinome, ko norime. Tai tikrovė, kurioje nėra** ➤

Arūnas BRAZAUSKAS

Kalbantis su mitologu Dainiumi Razausku tas klotas, kuris apima baltišką pasaulėjautą, mitologiją, papročius, nejučia ir įgavo „baltų laužų“ pavadinimą. Patogi metonimija – vieno dėmens pavadinimas priskiriamas visumai. Labai platus, įvairus reiškinys įvardijamas nurodant liepsnojančius laužus.

► **vagių. Bet ar tai nėra gražus išgalvotas teatras – kaip sakoma, konstruktas? Tarsi sektantai pačia geriausia šio žodžio prasme. Kol apsijuosę tautinėmis juostomis, tol nevagia.**

– Man rėžia ausį tokie pasakymai, kaip „konstruktas“. Pati konstrukto sąvoka, tiesą sakant, yra sukonstruota, „konstruktas“. Jei vykdomė dekonstrukciją, pritaikykime ją ir pačiai konstrukto sąvokai. Tada reiškiniai išsilaisvins nuo jos, nuskaidrės. Galėsime kalbėti apie juos kaip apie tikrus.

Imkime tokius dalykus, kaip vadinamoji sąmokslų teorija. Žmonės per daug gerai apie save galvoja. Mano, jog gali sukonstruoti ir paleisti veikti kokias nors minties sroves, judėjimus – kad ir tuos baltų laužus. Bet vargu ar tikrovė taip lengvai sukonstruojama. Tarkime, „The Beatles“: staiga kažkas sprogo ir nusirito per visą pasaulį. Kartu ėmė tekėti pinigai, prasidėjo įtakos žaidimai. Stebuklas! Visi apsalę – kaip padaryti tokį dalyką? Arba krikščionybė. Mes kiek norime galime kalbėti, kad krikščionybė sukonstruota, tačiau du tūkstančius metų tai tęsiasi – didelė žmonijos dalis atiduoda tam savo širdis. Joks maniakas, joks sąmokslų teoretikas nei praktikas nesugebėtų to dirbtinai padaryti.

– **„The Beatles“ palyginimą su krikščionyste reikėtų iškart įkelti į feisbuką, paskui iškalti granite kur nors prie Vilniaus katedros.**

– Dar žiauriau pasakysiu: antrasis atėjimas jau įvyko keturiais asmenimis – „The Beatles“. Kaip žaibas nuo Vakarų iki Rytų. Žinoma, galima bandyti valdyti sroves. Tarkime, žaibas trenkia iš dangaus į žemę. Gal žmogus galėtų iškrovať kažkiek pakreipti į kairę ar į dešinę – perkūnsargiai taip ir veikia. Bet žaibo šaltinis nėra žmogus, žaibas nėra „konstruktas“.

– **Gyvasis lietuvių klasikas Kęstutis Navakas romano „Vyno kopija“ personažo lūpomis išsako hipotezę, kad vadinamieji grandininiai arba tęstiniai žaibai yra žydų darbas. Tiksliai pagal tekstą – „tęstinė žydų inovacija“.**

– Žydai kaip kempinė sugeria projekcijas, kaip tai vadino Karlas Gustavas Jungas. Žmonės nesupranta reiškinio priežasties, o būtinai turi ją sau įvardyti – jeigu atsisakytų įvardyti, gal pasijustų arčiau Di-

džiosios Paslapties. Bet jiems reikia užverti, užkimšti tą angą – reikia įvardyti. Kadangi nėra ką daugiau pasakyti, sako „žydai“. Šiuo požiūriu žydams net pavydėčiau. Jiems tokie dalykai priskiriami! Vadinasi, žydai su savo vardu sugebėjo susieti tokias galias (tiksliau, žmonių sąmonėje jos susisėjo su jų vardu), kurios senovėje buvo priskiriamos tik dievams. Jeigu padaryta kas nors neįmanoma, vadinasi, žydai padarė. Tai yra jėga.

– **Bitlų palyginimas su krikščionyste man pačiam nušvietė paskatas, dėl kurių aš, vaizdžiai kalbant, kabinėjusi prie tos baltų vienybės. Klausia, koks baltų laužų santykis su tikrove, su Darbo kodeksu, su energiją taupančia lempute, klausia, kur ta vienybė, ar tikrai neapvogsiame savo artimo ir panašiai. Dabar klausiu: ar baltų laužai gali būti kūrenami kasdien, ar gali išplisti sprogtamuoju būdu kaip „The Beatles“?**

– Tai ne teorinis, o praktinis klausimas. Žinoma, galima į tą klausimą pažiūrėti teoriškai. Kaip elgtis, kada ateina srovė? Galima apie savo naudą svarstyti: ar srovė pakankama, kad pasiduočiau kartu su ja? Dar nežinia, kiek stipri ji bus, ar prasiverš, ar užduš, – kaip Sąjūdžio metais prieš nepriklausomybę, kai savanaudžių armija nuščiuvusi tykojo, kur link visa pasuks. Dar matyti tik kibirkštys – ar išplieks laužas? Galima ir kitaip žiūrėti: kiek aš pajėgus prisidėti, kas šioje srovėje priklauso nuo manęs?

– **Žemaičių bajoras, kuris prieš daugelį šimtmečių krikštijosi, galėjo regzti sąmokslą: na gerai, aš poterius kalbėsiu, bet ir žalčius kur nors pakampėje penėsiu.**

– Kalbėjome apie daugiariopą, daugialypį žmogų, apie įvairias jo būsenas, apie konfliktus tarp interesų ir atitinkamų vidinių personažų, virtualių asmenų, kurių žmoguje ne vienas. Galima taip pasakyti: vienas iš tų virtualių personažų kibirkštį iškart pagauna, išsižiebia nuo jos kaip kempinė, ja patiki, ir tai teikia jam jėgų – kaip antrasis kvėpavimas. Kaip su Bacho muzika – kol jos klausosi, tol jis žmoguje jaučiasi gyvas. Taip ir su baltų laužais. Kol žmogus dalyvauja judėjime, kol skaito knygą, kreipia mintį į tą pusę, kol jis su tuo save sieja, bendrauja su bendra-

Dainius Razauskas (g. 1960 m.)

Mitologas, religijotyrininkas, rašytojas, vertėjas. Lietuvių literatūros ir tautosakos instituto Sakytinės tautosakos skyriaus vyresnysis mokslų darbuotojas, žurnalo „Liaudies kultūra“ vyresnysis skyriaus redaktorius, Vilniaus universitete kartais dėsto lietuvių religiją ir mitologiją.

Veikalai:

Ryto ratų ritimai: pagrindinio kosmologinio modelio rekonstrukcija su etimologiniais priedainiais. Vilnius: Pradai, 2000.
Vėjūkas: lietuvių vėjo demono var-

do ir įvaizdžio rekonstrukcija, atsižvelgiant į vieną skitų atitikmenį.

Vilnius: Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas, 2004.

Vytis simbolikos požiūriu: baltas raitelis su iškeltu kalaviju raudona-me lauke. Vilnius: Aidai, 2008.

Krosnis mitologijoje. Vilnius: Aidai, 2011.

Visi dievai: „panteono“ sąvokos kilmė, pirminis turinys ir lietuviškas atitikmuo. Vilnius: Lietuvos kultūros tyrimų institutas, 2016.

Maironis – praamžės tradicijos dainius. Vilnius: Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas, 2016. ■

minčiais ir bendrajausmiai, tol jaučiasi gyvas. Kai to kurį laiką nedaro, glemba, geibsta, vysta kaip gėlė be vandens.

Klausimas, ar tie dalykai, apie kuriuos kalbame, paima už širdies, ar ne? Jeigu paima, tai belieka arba širdies klausyti, arba įtikinėti save, kad tai nesvarbu, nerimta. Srovės atžvilgiu pasekmės atitinkamos: vieni žmonės bus jos įkvėpti, o kiti numos ranka. Ir kokių bus daugiau, toks ir pačios srovės likimas toje visuomenėje.

Įsivaizduokime karo žygį. Ne vienas karvedys yra prisipažinęs: eičiau su dešimčia tikinčių prieš šimtą netikinčių. Tikėjimas iš esmės keičia žmogaus padėtį, jo sugebėjimus ir galias. Žmonių kolektyvą, pavyzdžiui, tautą, galime palyginti su laivynu. Įsivaizduokime burlaivius ir vėją, kuris gali papūsti arba nepapūsti, kaip jam valia. Kiekvienas kapitonas gali rinktis: ar vėjui papūstus kelti bures, ar ne. Skirtumas tas, kad tie, kurie pakėlė bures, – išplauks. Baltų laužai – tarsi vėjas, pučiantis jau ne vieną šimtą metų. Ir tai ne Simono Daukanto „konstruktas“, jis rašė ne tuščioje vietoje. Daugybė stygų nutįsta į Lietuvos Didžiąją Kunigaikštystę, kuri irgi buvo nevienalytė, ten būta ir labai lietuviškų klodų.

Sakoma, Daukantas – romantikas. Aš pasakyčiau: Daukantas – su vėju. Jo darbai gal ir ne pernelyg pedantiški šiuolaikinių priekabių požiūriu. Bet kad jis buvo įkvėptas, nėra abejonių. Tai žmogus, kuris pakėlė bures – laiku ir vietoje. Kuo daugiau lietuvių pakeltų bures tam vėjui, tuo sparčiau mes kiltume. Ar verta taip daryti – asmeninių sugebėjimų ir apsisprendimo reikalas. Klausimas, kuo tu nori gyventi: vien pilvu ir pasturgaliu ar širdimi ir galva?

Darsyk noriu prisiminti vieną svarbiausių mūsų istorijos įvykių – Sąjūdį, kurį irgi sudarė ne viena srovė. Bet tai, ką mes čia pavadinome baltų laužais, buvo labai stipru, stipriausia. Tai buvo Sąjūdžio šerdis. Sąjūdį aš prisimenu kaip šių laužų šviesą ir šilumą. Dalyvavau bene visuose mitinguose, ir šita gaida visuomet skambėjo stipriausiai. Dar buvo labai stiprus ekologinis dėmuo. Pameni, 1987 m. pats rinkau parašus prieš rusų naftos gavybą prie Kuršių nerijos. Apie Lietuvos nepriklausomybę tada dar nebuvo kalbos, o kai tokia kalba pasigirdo, tai buvo tie patys žmonės. Esu ryšėjęs raištį, ir tas raištis buvo ne mėlynas, ne raudonas, o žalias. Ekologinis ir tautiškas, baltiškasis dėmuo žengė koja kojon. Tai ne tas pats, tai skirtingi dalykai, bet jie žengė išvien. Bažnytinis dėmuo, bent jau man, buvo daug menkiausiai matomas.

Mano patirtis neginčytinai byloja, kad Lietuvą išlaisvino baltų laužai. Vadinas, ir politiškai jie nėra neįgalūs. Kodėl dabar toks atoslūgis? Sakyčiau, kad dabar jokia politinė jėga baltų laužams neatstovauja. Daugelio žmonių santykis su pasaulėžiūra pasirodė gana apgailėtinas: pamatę, kurios valiutos vertė kyla, jie iškart į ją iškeičia savo pinigus. Tenori prisiplakti prie bet ko, kas kyla. Taip galiausiai iščiulpiama simbolio vidinė vertė, įvyksta ženklų infliacija. Ne išimtis ir baltų simbolika. Bet juk ir mafiozai ant krūtinės nešioja kryžių!

Visa viltis, kad baltų laužai apskritai skaidrina erdvę, ir įvairių politinių partijų žmonės, jeigu jie buriasi prie tų laužų, juos kūrena, – darosi šviesesni. Aš pats politikams esu visai neparankus, nes ma-

nau, kad svarbiau ne konservatoriai ar socialdemokratai, ar dar kurie nors, o tiesiog sąmoningesni, šviesesni žmonės.

– Rugsėjo 22-oji – baltų, o ne visos žmonijos vienybės diena. Ir valstybiniu lygmeniu tai pamini ne Jungtinės Tautos, o Latvija ir Lietuva. Iškyla tautos, genties, pilies ribų klausimas. Kas savas, kas svetimas?

– Jeigu kitos tautos žmogų iškart laikysime priešu, mes daužysime veidrodį, kuriame patys į save žiūri. Jei vien dėl kilmės ar tautybės žmogus laikomas svetimu – tai apgailėtinas nesupratimas, visiška klaida. Gali būti kitos tautos, kitos kalbos, kitos rasės žmogus – netgi marsietis! – bet matai, kad prieš tave žmogus.

Eini per mišką, o ten yra padarų, kurie gali nukąsti koją, gal net gerklę perkąsti. Jie net nemirktelės, padarys tai su malonumu. Todėl nuo svetimio reikia absoliučiai, kategoriškai gintis.

Tikrasis priešas yra ne tauta, ne rasė, ne politinių pažiūrų atstovas, o būtybė, kuri į tave žiūri vien kaip į priemonę savo tikslams pasiekti. Nuo tokio būtina iš visų jėgų gintis, mirtinai. Žudyti. Neturiu dėl to nė mažiausių abejonių. Tik reikia gerai nusitaikyti – žudyti ne gyvą būtybę, ne žmogų, o tą sąmonės būseną, tas mintis ir sprendimus, kurie tave pavertė priemone sau. Priešas turi vienintelį tikslą – jis tenori tave suvalgyti. Čia negali būti jokio nuolaidžiavimo, jokių kompromisų, jokių dviprasmybių. Iškart trauki kardą ir kerti pirmas.

Kitas klausimas, ar esi tikras, kad prieš tave tikrai priešas? O rimtas priešas tikrai vaidins draugą, kad prisileistum prie minkštos vietos. Todėl būtina labai blaiviai ir akylai stebėti, nes jis anksčiau ar vėliau išsidaus. Nevalingai duos ženklą. Ausis teps medumi, bet po stalu parodys nagus. Ir jeigu pasiduos gražybiavimui, apsalsi nuo lapės pagyrų bei pažadų, užsimirši ir bent trumpam patikėsi, kad visi aplinkui vien gero linki, – būsi skaniai suvalgytas. Tai savižudybė. Didžiausia kvailystė, kokią tik miške galima padaryti. Anksčiau ar vėliau visi atsipeikės, visa Europa, ir tada suskubs tvarstyti nugrauztas savo dalis.

Tai labai rimta tikrovės ypatybė: ne visi tau trokšta gero! Einame per mišką, o miške yra padarų, kurie tyko nukąsti koją ir gerklę perkąsti. Net nemirktelėję, su malonumu ir be sąžinės graužimo. Ir jeigu jo pilve dar cyptelėsi, tai tave patį apkaltins nacionalizmu, atsilikimu ar kuo tik nori, ir kuo labiau teisinsiesi, tuo labiau būsi kaltas. Nuo tikro priešio reikia gintis besąlygiškai ir mirtinai. Tai pačios Būties iššūkis – paliege suvalgomi. Šia prasme sveikata ir gynyba yra sinonimai. Niekomet nebuvo valstybės, tautos, kuri tuo nesirūpintų, nesektų kuo akyliausiai, ar kas nors iš už to ar ano krūmo į ją nesikėsina. Šiuolaikinės Europos saldus užsnūdimas labai greitai baigsis, jau iš esmės baigiasi – antraių tektų baigtis Europai.

O kai visus savo mirtinus priešus suseki ir užbėgi jiems už akių, tada galima kilniai siūlyti taiką ir draugystę. Aš – už taiką ir draugystę. Už tokią taiką ir draugystę, kurioje turiu vilties išlikti gyvas. ■